

Isaac Asimov - Az időutazó

Bár még a csodálatos Azazel is lehetetlennek véli az időutazás megvalósítását, semmi sem riaszthatja vissza a bosszúállástól mindazért a gonoszágért, amit egy ma már neves íróval szemben követtek el mintegy negyven esztendővel ezelőtt.

- Véletlenül ismerek valakit, aki nagyon hasonlít hozzád - mondta George, miközben letelepedtünk a Café des Modistes halljában egy többé-kevésbé kiadós lakoma elköltése után.

Az otthon rám leselkedő határidőkre fittyet hányva örömmel készülődtem a semmittevésre, és már-már neki is láttam, de nem így rendeltetett. Mélységesen nagyra tartom ugyanis egyéniségem egyedülállóságát.

- Ezt meg hogy érted? - kérdeztem. - Hozzám hasonló nem létezik.

- Hát - ismerte el George -, olyan sokat nem ír, mint te. Senki sem ír annyit. De ez csak azért van így, mert az a másik legalább valamelyest ügyel az írás minőségére, és nem véli úgy, hogy a legnyúlfarknyibb baklövése is halhatatlan próza. És mégis ír, legalábbis írt, mivel pár évvel ezelőtt megboldogult, és most a purgatóriumnak abban a speciális, írók számára kijelölt szögletében tartózkodik, ahol állandóan jelen van az ihlet, de nincs írógép, sem papír.

- Megengedem, hogy ismered a pokol tornácát, George - morogtam zordan -, hiszen önnön személyedben hordozod, de ez a te firkász komád ugyan miben hasonlíthat hozzád azon kívül, hogy maga is író?

- E hasonlóság lényege abban rejlik, öreg barátom, hogy míg elérte az e világi sikert és gazdagságot, akárcsak te, állandóan azon nyavalygott és kesergett, hogy alábecsülik őt. Elvigyorodtam.

- Én nem panaszkodom, hogy alábecsülnek.

- Még hogy nem! Éppen most ültem végig egy unalmas ebédet, hallgatva a sopánkodásodat, hogy nem kapod meg mindazt, amit joggal megérdemelsz, és bizonyára nem egy alapos vesszőzésre gondoltál.

- Magad is nagyon jól tudod, George, hogy mindössze a közelmúltban ért néhány bírálat miatt panaszkodtam. Sekélyes észjárású, irigy, elfuserált írók kritikái...

- Magam is gyakran elgondolkodtam rajta, mi is az, hogy "elfuserált író".

- Sikertelen író, más szóval kritikus.

- Nos, akkor helyben vagyunk. A te megjegyzéseid juttatták eszembe öreg barátomat, nyugodjon békében, akinek neve Fortescue Quackenbrane Flubb volt.

- Fortescue Quackenbrane Flubb? - kérdeztem rá megrökönyödve.

- Igen. Vagy ahogy általában emlegettük őt, az öreg Quackbrain. (Hígvelejű; beszélő név - a ford.)

- És ő vajon hogyan emlegetett titeket?

- Sokféleképpen, de már nem emlékszem rá igazán dűnnyögte George. - Ifjúkorunktól barátok voltunk, mivel ugyanarra a főiskolára jártunk. Pár évfolyammal fölöttem járt, de többször is összefutottunk az öregdiákok találkozóin.

- Valóban, George? Valahogy sohasem föltételeztem rólad, hogy főiskolai végzettséged van.

- De igen. Az Aaron Burr főiskolára jártunk mind a ketten, az öreg Quackbrain meg én. Ó, de sokszor elfűjtük együtt a vén alma mater nótáját, miközben a visszaemlékezés könnyei

peregtek orcáinkon. Ó, azok a boldog diákévek!

És minden zenét megcsúfoló regiszterbe szökő hangon rázendített:

Mikor a nap jó iskolánkra süt
aranyló sugárral,
Öreg Pöcegödrünk órája üt:
lobogónk fenn szárnyal!

- Öreg Pöcegödör? - bámultam rá.

- Igen, a beceneve. A Yale Öreg Eliz néven ismert, a Mississippi egyetem az Öreg Miss, az Aaron Burr főiskola pedig... - Az Öreg Pöcegödör!

- Pontosan.

- És milyen volt az iskolátok lobogója?

- Fekete-kék - felelte George -, de biztos vagyok benne, hogy inkább cue Quackenbrane Flubb történetére nagy kíváncsi.

- Semmi nincs, amire kevésbé lennék kíváncsi - válaszoltam.

- Fortescue Quackenbrane Flubb - mondta George - középkorú, boldog férfiú volt. Legalábbis boldognak kellett lennie, hiszen a sors megáldotta mindennel, amire bárki vágyhat.

Hosszú pályát futott be sikeres íróként. Sorban adta ki a gyorsan elkelő és népszerű könyveket, amelyekről ettől függetlenül elismerően nyilatkoztak azok a félresikerült írók, akik kritikusként nevezik magukat.

Már látom a képeden a kérdést, öregem. Arra vagy kíváncsi, hogyan lehet valaki sikeres író, ráadásul ilyen névvel, hogy Fortescue Quackenbrane Flubb... és mégis teljesen ismeretlen számodra? Mondhatnám erre, hogy a te kizárólagos önimádatod az oka, de nem teszem, mert más magyarázata is van. A többi, legalábbis valamennyire érzékeny és szemérmes íróhoz hasonlóan az öreg Quackbrain is álnevet használt. Bármely, a legcsekélyebb mértékben tehetséges íróhoz hasonlóan nem akarta, hogy megtudják, mivel is keresi a pénzét. Azt tudom, hogy te a saját neveden írsz, de hát benned nincs egy szemernyi szégyenérzet sem.

Quackbrain álnevét persze biztosan jól ismered, de egyszer megkért rá, hogy tartsam szigorúan titokban azután is, hogy eltávozott az írógép híján lévő purgatóriumba, és én természetesen nem szeghetem meg neki adott szavamat.

Az öreg Quackbrain tehát boldog ember volt.

Mint a drága vén Burrból való vendiák társában, tökéletesen megbízott bennem.

- Mi hasznom belőle, George, hogy szakadatlan áradatban hull ölembe pénz? Mi hasznom belőle, hogy világhírű lettem?

Mire megyek vele, hogy a lehető legnagyobb tisztelettel viseltetik irántam a világ aprajánagyja? - panaszkodott nemegyszer.

- Quackbrain - válaszoltam neki ünnepélyesen -, azt hiszem, azért csak veszed valami hasznát mindennek!

- Hah! - mondta erre ő. - E világi értelemben talán igen. Csupán anyagi szempontból talán tényleg. De ez mit sem ér a lélek számára!

- De miért? - kérdeztem.

- Azért - döngette meg fájdalmasan a mellét -, mert az ifjúkori megaláztatások és durva elutasítások égető emléke megbosszulatlan és örökre megbosszulhatatlan is marad.

Megrökönyödtem.

- Csak nem értek még téged is fiatalkori megaláztatások és visszautasítások?

- Még hogy nem?! Egyenesen az Öreg Pöcegödörben! Magán az Aaron Burr főiskolán!

- De hát mégis hogyan történt? - kérdeztem, nem akarván hinni a fülemnek.

- 1934-ben történt - mondta George. - Akkoriban alsós voltam, de már éreztem, amint megindul bennem az ihlet isteni áradása. Tudtam, hogy egy szép napon nagy író válik majd belőlem, ezért aztán beiratkoztam egy speciális irodalmi szemináriumra, amelyet egy öregember vezetett, bizonyos Yussif Newberry. (Újdonsült; beszélő név - a ford.) Ismered te Yussif Newberry nevét, George?

- Talán az öreg morcos képű Newberryre gondolsz?

- Pontosan őrá. Az volt az elképzelése, hogy meghirdetve egy ilyen szemináriumot, ifjú tehetségek olyan érintetlen tömegére lel, amelyből bőven meríthet majd írott gyöngyszemeket, és megtöltheti velük az iskola féléves irodalmi lapját. Emlékszel arra a lapra, George?

Megvontam a vállam, mire a jó öreg Quackbrain így reagált:

- Látom, igen. Első feladatként esszét kellett írunk, képességeink legelső felmérése végett, és én, máig emlékszem rá, egy dicshimnuszt írtam a tavaszhoz, töretlen ékesszólással és ráadásul költői vénával.

Amikor a vén morcos képű fölszólított bennünket, ki olvasná fel önként az alkotását, azonnal büszkén magasba lendült a kezem. Ki is hívott az osztály elé. Emlékszem, hogyan szorítottam izzadó kezemben a kéziratot izgalomtól remegve, és el-elcsukló hangon kezdtem olvasni megható tizenöt oldalas munkámat. Azt vártam, hogy hallgatóságom is átveszi izgalmamat, és a végén fülsiketítő éljenzéssel és tapssal jutalmaz. Rosszul számítottam, Newberry már a második oldal közepe táján megállított.

- Ez - mondta világosan tagolt kiejtéssel - a legtisztább kutyaszar, ami semmi másra nem jó, mint legföljebb trágyának, de még annak is csak szükségből.

Ezt hallván a serdületlen talpnyalók egész bandája falrengető röhögésben tört ki, nekem pedig a helyemre kellett mennem a fölolvadás befejezése nélkül. Newberry ezek után minden alkalmat kihasználta a megalázásomra. Soha, semmi sem tetszett neki, amit írtam, nemtetszésének ráadásul gusztustalanul nyilvánosan adott hangot, mégpedig mindig az egész osztály nagy derűtségére, s így lassacskán köznevetség tárgya lettem.

Végül, amikor abban a szemeszterben eljutottunk az utolsó feladatig, mindannyiunknak írnia kellett egy elbeszélést, egy költeményt vagy esszét a félévi lap számára. Én egy könnyed stílusú esszét írtam, tele szikrázó ötletekkel és humorral... és képzelheted, milyen kellemes meglepetés volt számomra, amikor Newberry elfogadta.

Természetesen nagyon bölcsnek és helyénvalónak éreztem, hogy az óra után fölkeressem a vén morcos képűt és gratuláljak neki éleslátásához.

- Nagyon örülök, uram - mondtam neki -, hogy a szokásosnál színvonalasabb anyagot bocsát ki a kezéből, beletéve a lapba az én írásomat is.

Erre azt válaszolta, a legundorítóbb módon rám vicсорítva nagy, sárga agyarait:

- Csupán azért fogadtam el, F. Q. Flubb, mert ez volt az egyetlen lehetőségem, hogy némi humort csempésszek a lapba. E kényszerű lépés részemről az utolsó szalmaszál volt a maga számára, Flubb, többre ne is számíton ezen a szemináriumon!

Hát nem is adott, és bár azóta már jó negyven év étmúlt, az Öreg Pöcegödörnek azon a szemináriumán engem ért szégyen emléke még most is frissen él bennem. A sebeim azóta sem gyógyultak be, George, és már sohasem szabadulhatok meg tőlük.

- De Quackbrain - vigasztaltam -, gondold csak el, hogy érezhette magát, amikor téged szárnyára kapott az irodalmi hírnév! Az, ahogyan te fölrugaszkodtál csaknem az irodalmi világ csúcsaira, biztosan nagyobb keserűséget okozott neki, mint az ő régi gázságai és kegyetlenségei annak idején neked.

- Hogy érted azt, hogy "csaknem a csúcsokra"? No, de hagyjuk ezt. Nyilvánvalóan nem követted figyelemmel az iskola történetének utóbbi szakaszát. A nyavalyás gazember, aki azt a szemináriumot tartotta, meghalt vagy öt évvel azután, hogy én a hallgatója voltam,

még hozzá szerintem azért, hogy ne legyen tanúja a sikereimnek, mivel a dicsőség babérjai csupán a kimúlta után két-három évvel kezdtek el gyülekezni a homlokom körül, így aztán örökre itt maradtam, tehetetlenül dühöngve amiatt, hogy nem tudom alaposan megfricskázni a fricskázás nagymesterét. De ugyan, mit tehetnél? Még az istenek sem változtathatják meg a múltat.

- Kíváncsi vagyok - dűnnyögtem csöndesen.
- Hmm?
- Semmi, semmi.

Természetesen Azazelre gondoltam, kétcentis barátomra egy másik világból, talán másik univerzumból vagy akár másik kontinuumból, akinek hatalmas tudása annyira fölötte áll a miénknek; hogy már-már a mágia mesterének nézzük. (Ó, tényleg, mondott valami ilyesmit már egy Clarke nevű egyén? Nos, mivel én még sohasem hallottam róla, feltehetően jelentéktelen alak.)

Azazel éppen aludt, amikor hívó műveleteim elővarázsolták saját világából vagy tán univerzumából, esetleg kontinuumából, de természetesen ezeknek a műveleteknek a részleteit nem közölhetem. Egy olyan kezdetleges elme, mint a tiéd például, helyrehozhatatlan károsodást szenvedhetne, ha megpróbálna ezzel a bonyolult eljárással. Csak a javadat akarom, öreg barátom.

Türelmesen vártam, hogy Azazel fölébredjen, mivel meglehetősen ingerlékeny ha fölzavarják, és egy ingerlékeny Azazel igencsak veszélyes Azazel, parányi méreteitől függetlenül. Nem volt tehát más tennivalóm, mint hogy nézzem, amint sajátos mozdulatokat végez a kezével és a lábával, amiből persze nem értettem semmit. Föltehetően álmodott valamit, és mozgásával az álmára reagált.

Egyre hevesebben ficánkolt, majd egyszer csak látszólag riadtan kinyitotta a szemét.

- Azt hittem... - sikkantotta (magas hangú, sziszegő sikkantással, mint egy parányi gőzsíp)
- de csak álom volt az egész.

- Mit álmodtál, ó, univerzum csodája?

- A szabad zybbulk és az én egybekelésemet. Hát sohasem valósulhat meg? No persze - tette hozzá szomorúan - körülbelül akkora lehet, mint te vagy, így aztán nem hajlandó komolyan venni engem.

- Hát nem teheted magadat nagyobbá, ó, korok tüneménye?

- Már hogyan tehetném - mondta vékony hörrenéssel -, de akkor a lényem megritkul, ködös és szellemszerű lesz, és ha megölelem, nem érez majd semmit. Fogalmam sincs, miért van így, de a szabad nőneműek szeretik, ha éreznek valamit ilyen esetben. No de elég legyen az én személyes tragédiám költői ecseteléséből! Mit óhajtasz ezúttal, te, a földi bóvli mintapéldánya?

- Időutazást, ó, csillagok csodája!

- Időutazást?! - visította Azazel. - Az lehetetlen!

- Tényleg? Én nem vagyok fizikus, hatalmas lény, de e világ tudósai folyton fénysebességnél gyorsabb utazást meg valami féregátjárókat emlegetnek.

- Beszélhetnek, amíg holmi kolibrikről meg a szirupos nektárjukról van szó, de az időutazás elméletileg lehetetlen. Felejtsd el!

- Jól van hát - sóhajtottam -, de ez azt jelenti, hogy a jó öreg Quackbrain életének hátralévő pár évét hiábavalóan fecsérelheti el, bosszú nélkül hagyva azokat a fricskákat és megaláztatásokat, amelyeket néhai gazfickóktól szenvedett el olyan gonosztevőktől, akik föl sem ismerték, nemhogy elismerték volna lenyűgöző tehetségét.

Ennek hallatán Azazel képe a megszokott répvörösből a görögdinnye belsejének eleven

pirosához hasonló színárnyalatra váltott.

- Fricskák és megaláztatások? - sziszegte. - Ó, mennyire ismerem a megaláztatásokat, melyeket a türelmesnek érdemtelenül kell elviselnie! Tehát van egy barátod, aki ugyanúgy szenved, ahogy én szenvedtem valaha.

- Senki - jegyeztem meg óvatosan - nem szenvedhet annyira, amennyire a te hatalmas lelked szenvedett, ó, nyomorultak istápolója, de azért neki is kijutott a gyötrelmekből, és még most is szenved.

- Mily szomorú! És most szeretne visszamenni az időben, hogy megbosszulja méltatlanul elszenvedett kínjait?

- Pontosan, de hát épp az imént mondtad, hogy az időutazás lehetetlen.

- És így is van. Viszont befolyásolhatom a tudatot. Ha akad nálad vagy keríthetsz valamit, ami szorosan kötődik hozzá, akkor beállíthatom a tudata működését, hogy úgy tűnjék neki, mintha visszatért volna a múltba, ott szemtől szembe találkozott régi kínzóival, s akkor cselekedhet a tetszése szerint.

- Pompás - mondtam. - Teljesen véletlenül van nálam egy tízdolláros, amelyet a pénztárcájából vettem kölcsön legutóbbi találkozóink alkalmával, és biztos vagyok benne, hogy legalább egy hónapig a legszorosabb kapcsolatban volt vele, mivel a jó öreg Quackbrain minden, csak éppen nem egy Quackbuek. (Szójáték, jelentése kb. Tallérszóró - a ford.)

Aztán be is következett a dolog, mivel amikor úgy egy hónap múlva találkoztam Quackbrain barátommal, félrevonszolt egy sarokba.

- George - lihegte -, tegnap éjjel valami megdöbbenőt álmodtam. Legalábbis azt hiszem, hogy álmom volt, mert ha bármi más lett volna, biztosan belebolondulnék. Annyira valóságosnak tűnt... úgy éreztem, hogy visszaléptem az időben. Méghozzá pont negyven évvel.

- Hogyan? Vissza az időben?

- Legalábbis úgy látszott, George. Olyan volt, mintha időutazást tettem volna.

- Mondd el, milyen volt, Quackbrain!

- Azt álmodtam, hogy a jó Öreg Pöcegödörben vagyok. Úgy értem, a régi Öreg Pöcegödörben. Ném abban, amilyen ma, lerobbant és jelentéktelen, hanem a negyven évvel ezelőtti tekintélyes, ódon épületben, amelyen akkoriban csak az idő patinája látszott. Végigsétáltam a folyosókon, bekukkantottam az előadótermekbe, megfigyelhettem a főiskolásokat munka közben. Ott lebegett a csönd áhítata. Emlékszel arra a néma csöndre, George?

- Hát persze!

- Elolvastam a hirdetőtábla közleményeit. Átfutottam az iskola lapjának legutóbbi számát. Senki sem törődött velem. Még csak észre sem vettek. Mintha egyáltalán nem is léteznék számukra. Ekkor rádöbbenem, hogy a mai énem kószál ott, a régmúlt időben. Továbbá egyszer csak azt is megéreztem, hogy az eleven Yussif Newberry is valahol ott lapul, az épületben. Megértettem, hogy valami konkrét céllal kerültem vissza az Öreg Pöcegödörbe. Kezemben szorongattam a levéltárcámat, átvizsgáltam a tartalmát, s a legnagyobb öröm töltött el meggyőződve róla, hogy minden szükséges bizonyíték ott van nálam.

Földübörögtem a harmadik emeletre, ahol a vén gazember szobájának kellett lennie.

- Emlékszel arra a szobára, George, meg az áporodott fóliánsok penészes bûzére, ami betöltötte? Az a szag még most, negyven év múltán is ott terjengett, vagyis hogy én léptem vissza negyven évet, és úgy találtam mindent, ahogy mindig is volt.

Tartottam tőle, hogy a vén morcos képű éppen órán van, de az álmom pontosan a kellő pillanatban röpített vissza a múltba. Éppen lyukas órája volt, és dolgozatok javításával

foglalatoskodott.

Amint beléptem, fölpillantott. Ő meglátott. Ő észrevett engem.

Ennek így kellett lennie.

- Hát te ki vagy? - kérdezte.

Így szóltam:

- Készülj föl a legrosszabbra, Yussif Newberry, mert én Fortescue Quackenbrane Flubb vagyok.

Elvigyorodott.

- Úgy érti, maga a megviselt atyja annak a hitvány semmirekellőnek, aki tavaly látogatta az előadásaimat?

- Nem, én nem az apja vagyok annak a hitvány semmirekellőnek! Reszkess, Newberry, mert én magam vagyok az a hitvány semmirekellő. Negyvenévnvi jövő távolából jöttem, hogy összecsapjak veled, te, ifjúi énem galád pribékje!

- Hmm, negyvenévnvi jövőből? Meg kell jegyeznem, hogy az időutazás semmivel sem tett különbbé. Föltételeztem, hogy pocsékabbul nézel majd ki, mint amilyen szakadtnak látszol e pillanatban, de látom, azt azért megúszta.

- Newberry! - mennydörögtem. - Készülj föl a szenvedésre! Tudod, hogy mi lett belőlem a negyven év alatt?

- Igen - felelte nyugodtan -, visszataszító, undok öregember lett belőled. Gondolom, ennek így kellett lennie, de most mégis szinte sajnálat tölt el irántad.

- Ennél azért jóval többre vittem, Yussif Newberry! Az Egyesült Államok irodalmi életének egyik kiválósága lettem. Íme, itt van számodra egy példánya a Ki kicsoda Amerikában rólam szóló szócikkének. Nézd csak az általam publikált könyvek számát, és tudd meg továbbá, hogy e nagyszerű kötetekben sehol sem szerepel Yussif Newberry megvetett neve. Ezenkívül, Newberry, íme egy válogatás a legutóbbi műveimről szóló kritikákból. Olvasd csak el őket, és különösen figyelj arra, mit írnak a tehetségemről és kiváló íráskészségemről! De ennél is többet mutathatok: itt van a New Yorker magazin rólam szóló tanulmánya, amely még többre tart. És most, Yussif Newberry, jusson eszedbe mindaz a sok szívtelenség és gonoszság, amit rólam és az írásaimról mondtál a múlt tanévben, és hajtsd le mélyen a fejed, Yussif Newberry, a keserű szégyentől.

- Gondolom, álmodom - mormolta Newberry.

- Lehetséges, hogy álom az egész - mondtam -, de az én álomom, és azért vagyok itt, hogy megmutassam neked, mi lesz az igazság negyven év múltán. Nem tör le a mélységes önvád, Yussif Newberry?

- Nem - felelte Newberry. - Én nem vagyok felelős a jövőért. Csak annyit mondhatok, hogy mindaz, amit a múlt évben az én tanfolyamomon írtál, trágya volt, és az is marad nem csupán negyven évig hanem az írott történelem legutolsó betűjéig. Most pedig tűnj el innen, és ne zavarj tovább a dolgozatjavításban!

- Ezzel vége is szakadt az álomnak. Mi a véleményed róla, George?

- Eléggé hihetőnek tetszik.

- Igen. Valóban. De nem erre gondolok. El tudod képzelni, hogy az emberi méltóságot ily ocsmányul megtipró silány tanító még későbbi sikereim ismeretében is makacsul ragaszkodik a véleményéhez? Semmi szégyenkezés. Semmi megbánás. Még most is hangoztatta, hogy a zsenyéim szart sem értek, és jottányit sem enged a meggyőződéséből! A szívemet törte össze ezzel, George. Ez rosszabb volt minden egyébnél, amit eddig megértem. Ez sokkal rosszabb mindannál, amiről tudok, és ami még várhat rám.

- Öregem, egy megtört és összeroppant árny vált el akkor tőlem. Nem sokkal ezután meg is halt szegény.

George befejezte történetét, és az e célból markába nyomott ötdollárossal törülgette könnyező szemét. A nedvszívó képessége ugyan nem ért föl egy zsebkendővel, de George makacsul állítja, hogy a bankó érintése sokkal puhább és kellemesebb neki.

- Alighanem reménytelen elvárom, George, hogy a történeteidnek némi értelme is legyen - mondtam -, de azt meg kell állapítanom, hogy ez a saját bevallásod szerint sem volt valóságos időutazás, hanem csupán a képzelet játéka. Valójában csak egy látomás volt, amit Azazel barátod mesterkedése idézett elő Flubb tudatában. Ebben az esetben viszont Flubb ura lehetett a helyzetnek, legalábbis így kellett volna lennie. Hát miért nem kényszerítette Yussif Newberryt, hogy bocsánatáért könyörögve fetrengjen a lába előtt?

- Pontosan ezt kérdeztem én is Azazeltől egy másik alkalommal - mormolta George. - Mire Azazel azt válaszolta, hogy bármilyen nagy véleménnyel volt is magáról szegény Quackbrain, elég jó irodalmár is volt ahhoz, hogy tisztában legyen vele, legalábbis tudat alatt, miszerint egynémely írásai valóban kutyagumit sem értek, s ebben Newberry nem tévedett. Igazság szerint ezzel szembe kellett volna néznie.

George egy-két pillanatig eltöprengett a hallottakon, majd megjegyezte:

- Azt hiszem, Quackbrain nem is olyan nagyon hasonlít hozzád.

Füssi-Nagy Géza fordítása